

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Філологічний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра загального та слов'янського мовознавства

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

магістра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему:

«Обрядова семантика фітонімів та зоонімів у контексті українського весілля»

«The ritual semantics of phytonyms and zoonyms in the context of the Ukrainian wedding»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 035 Філологія 035.01 Українська мова та література

Родоманова Олена Вячеславівна

Керівник: д. філол. н., проф. Яковлєва О. В. _____

Рецензент: д. філол. н., проф. Форманова С. В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ____ від _____ 2017 р.

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № ____ від _____ 2017 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

_____ проф. Войцева О. А.
(підпис)

_____ доц. Романченко А. П.
(підпис)

Одеса – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СИМВОЛ ЯК ОБЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	8
1.1. Розуміння символу в гуманітарних науках	8
1.2. Поняття символ в лінгвістиці.....	11
1.3. Розмежування понять символ і знак	14
РОЗДІЛ 2. СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РОСЛИН В ОБРЯДОВИХ ПІСНЯХ	17
2.1. Рослини в житті предків	17
2.2. Символіка дерев	19
2.3. Символіка кущів і квітів	24
2.4. Символічне значення зерна	29
РОЗДІЛ 3. ПОЛІСЕМАНТИЧНІСТЬ СИМВОЛІКИ ХЛІБА В КОНТЕКСТІ ТРАДИЦІЙНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ	34
3.1. Символіка предметів у процесі випікання ритуального хліба	34
3.2. Символіка хліба у віруваннях українців	37
3.3. Символіка короваю	40
РОЗДІЛ 4. СИМВОЛІКА ЗООНІМІВ У ВЕСІЛЬНИХ ОБРЯДОВИХ ПІСНЯХ	52
4.1. Зоолексеми в контексті українського весілля	52
4.2. Символічне значення птахів	53
4.3. Символічне значення звірів	60
4.4. Символічне значення риб	63
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	74

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства важливою є етнічна ідентифікація українського народу через поглиблене вивчення своєї історії, походження, культури. Незважаючи на тенденції глобалізації, відроджується український етнос, люди повертаються до традицій своїх предків, до вивчення прадавньої минувшини. Історична пам'ять народу — це унікальний феномен, який ніколи не забувається, чому і сприяють історико-політичні та соціальні процеси.

Велика зацікавленість українців своїм минулим обумовлена тим, що без міцного коріння неможливо побудувати стабільного сьогодення й неможливо закласти міцний фундамент майбутнього життя. Вплив минулого на сучасність — дуже значущий і має властивість проявлятися крізь час.

Актуальність представленої роботи полягає в тому, що дослідження здійснено в межах етнолінгвістики, галузі мовознавства, що спрямована на вивчення віддзеркалення в мовних одиницях, зокрема й у вербальних символах, особливостей світосприйняття та національного характеру українців. Звернення до фольклорного тексту, що концентрує в собі символічний компонент значення слова, відкриває широкі перспективи у вивченні матеріальної та духовної культури нашого народу.

Науковці довели, що у мові закарбовані культурні цінності певного етносу. Мова зберігає національну символіку, яка потребує більш детального вивчення та систематизації. У вербальних символах збережені не тільки знання предків про світ, а й почуття, емоції людей, які переживали різні історичні події, моральні норми, що вироблялися протягом століть.

Мова є виразником культури, і людина, вивчаючи мову, засвоює й інформацію про побут, світ, спосіб життя, стосунки між людьми, — тобто духовне надбання усіх попередніх поколінь. Адже лише те, що закарбовано у мовних проявах, може дати ключі до розуміння етнічних особливостей та особливостей мовної картини світу предків.

Традиційний весільний обряд українців, усі дії якого супроводжували обрядові пісні, - це невичерпне джерело для вивчення духовних цінностей нашого народу, що матеріалізувалися у символічних значеннях різних лексем, зокрема, в назвах рослин (фітонімах) та назвах тварин (зоонімах), які є частотними в текстах обрядових пісень.

Символіку прадавньої картини світу слов'ян вивчали у свій час І. Вагилевич, М. Костомаров, О. Потебня та інші науковці. Серед сучасних дослідників виділяються роботи З. Василько, В. Жайворонка, Н. Пастух, Н. Слухай.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дипломну роботу виконану в межах наукової теми кафедри загального та слов'янського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, що входить до кафедральної теми «Дослідження лексико-граматичних аспектів слов'янського мовного простору» (реєстраційний номер 0116U005657).

Мета нашого дослідження: описати символічні значення рослин, хлібних виробів та тварин у контексті українського традиційного весільного обряду.

Мета передбачала виконання конкретних завдань:

У схарактеризувати поняття символу як об'єкту наукового дослідження;

У методом суцільної вибірки вилучити назви рослин та тварин в обрядових піснях, які супроводжують традиційне українське весілля;

У серед загальної кількості вилучених назв, виділити конкретні лексико-семантичні групи рослин: дерева, кущі, квіти, злаки; птахи, звірі риби;

З описати символічні значення лексем у виділених групах.

Об'єкт дослідження: лексеми на позначення рослин, хлібних виробів та тварин із символічним значенням в контексті традиційного українського весільного обряду.

Предметом дослідження були явища полісемії та синкретизму символічних значень фітонімів, зоонімів, хліба та предметів, які використовувалися при виготовленні тіста і хліба.

Методи дослідження: аналізуючи багатозначність символіки лексем в українських обрядових текстах і піснях, ми користувалися загальнонауковими методами: індукції, аналізу, синтезу; а також лінгвістичними: описовим і зіставним методом, діахронно-синхронним з елементами концептуального аналізу, а також методом реконструкції етнічних стереотипів при описанні національних особливостей окремих фрагментів світосприйняття і світорозуміння українців.

Наукова новизна визначається тим, що в сучасних лінгвістичних дослідженнях недостатньо уваги приділяється вивченню й описанню саме символічних значень у різножанрових текстах усної народної творчості, зокрема, у родинних обрядах, де вміщено багато нерозшифрованої або забутої інформації. По-друге, національна символіка, зокрема й лексеми із символічним значенням у фольклорних текстах, потребують систематизації й детального описання полісемантичних значень.

Теоретична цінність роботи полягає у поглибленому вивченні проблеми мова і культура; створення теоретичної бази дослідження етнолінгвістики на прикладах символічних значень лексем на позначення рослин, дерев, кущів, квіті, зерна, птахів, звірів, та риб у весільній обрядовості українців, що може слугувати подальшій розбудові символічної та лексикологічної проблематики.

Практична цінність: зібраний матеріал може використовуватися при читанні лекцій з народознавства, лексикології, спецкурсів. Інформація буде корисною для студентів при написанні кваліфікаційних робіт.

Матеріалом роботи були українські весільні пісні. Загальна кількість проаналізованих пісень становить чотириста сімдесят текстів. Ці тексти подаються у збірках: «Весілля. У 2-х книгах», «Весільні пісні: У двох книгах», «Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського (з Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся)», «Весільні пісні М. М.Шубравської», «Народні пісні: записи Людмили Єфремової»

Апробація роботи: брала участь у виступах на наукових студентських конференціях (2013-2014 ; 2014-2015; 2015-2016; 2016-2017 рр.), підготувала до друку дві статті: «Символічне значення вінка в контексті українського весільного обряду» («Філологічні студії». – Вип. VI, 2015. – С. 105-109) та «Символіка кольорів в орнаментах українського рушника» («Філологічні студії». – Вип. VII, 2016. – С. 93-97).

Відповідно до поставленої мети та сформульованих завдань планується така *структура* кваліфікаційної роботи:

Вступ, в якому обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та завдання роботи, визначено предмет та об'єкт дослідження, окреслено наукову новизну теми, її апробацію та практичну цінність.

У 1. Розділі «Символ як об'єкт наукових досліджень» описано загальні положення про думки різних науковців, щодо символу, його суміжних категорій та особливостей. Було подано детальну розвідку про розмежування символу та знаку, а також різницю застосування символу у лінгвістиці і гуманітарних науках.

У 2. Розділі «Символічне значення рослин в обрядових піснях» було досліджено проблему, яка пов'язана зі ставленням наших предків до рослин. Було окремо розглянуто різноманітну символіку дерев, квіти, кущів, зерна, з якого випікався хліб. А також було виявлено найбільш або найменш частотні лексеми, що давало змогу робити висновок про функціонування цих символів у мові.

з 3. Розділі «Полісемантичність символіки хліба в контексті традиційного українського весільного обряду», в якому було окремо досліджено символіку хліба загалом та вірування, які з ним пов'язані у свідомості нашого народу. Було виокремлено коровай – найбільш поширений різновид весільного обрядового хліба та прослідковано, яких символічних значень він набував та за яких обставин. А також розглядалася символіка предметів, які брали участь у виготовленні короваю.

в 4. Розділі «Символіка зоонімів в українських обрядових піснях», де детально було розглянуто роль тварин у житті українців, з чим це було пов'язано і який відгомін простежується у сучасності. Було виокремлено три категорії тварин, які набували символічного значення. Це птахи, звірі та риби. Найбільш частотною групою зоолексем виявилися птахи. Символіка цих назв була прослідкована, спираючись на весільні обрядові пісні та підтверджена цитатами з текстів.

Висновки, у яких зазначено стислий виклад результатів нашого дослідження.

Список використаної літератури.

ВИСНОВКИ

У народнопоетичній системі символ як універсальне поняття стає фактом словесної реальності, своєрідним конструктом, поза яким не може існувати фольклорний текст. Проблеми національного самоусвідомлення і самовираження, які є дуже хвилюючими у наш час, стимулюють пошуки нових підходів до вивчення фольклорного мовлення. Фольклор акумулює у собі символічне значення кожного слова, що є однією з важливих проблем семасіології, ширше – лінгвосимвології, в рамках якої центром уваги буде багатозначність символічного значення.

Символ є одним з ключових понять етнолінгвістики, що орієнтує дослідника на розгляд співвідношення мови й духовної культури, мови й народного менталітету в їхньому нерозривному зв'язку. Етнолінгвістика досліджує мову культури в аспекті знаковості. У такому випадку вербальна символіка в обрядових текстах може розглядатися як один із семіотичних кодів етнічної духовної культури. Інструментом пізнання української духовності, зокрема, є найменування флори і фауни, властивості яких люди намагалися пізнати протягом багатьох століть. Предки обожнювали природу: в ті прадавні часи пануючим світоглядом був анімізм (від лат. *anima*, *animus* – душа, дух), коли природу уявляли як живу істоту.

Представлене дослідження символічних значень у назвах рослин і тварин, які були збережені в обрядових піснях традиційного українського весілля, дозволяє зробити наступні висновки.

Рослини використовувалися людиною майже в усіх сферах життя: у побуті, медицині, як продукти харчування. На основі особливостей, які помічали за рослинами, їх наділяли символічним значенням. На основі цього, фітоніми ставали полісемантичними лексемами, значення яких дійшли до наших часів в обрядових піснях, зокрема, й у піснях, що супроводжували українське весілля.

Люди поклонялися деревам. Деякі з них мали конкретне символічне значення у весільному обряді. Народні пісні донесли цю символіку, що розкривається на тлі світоглядних уявлень наших предків. ДУБ (частотність вживання – 27,02%) був символом чоловічого начала, молодого парубка і чоловіка. Споконвіку поважали це велике за розміром дерево, його порівнювали з людиною, воно символізувало міцне здоров'я, довголіття, непорушність родових традицій, захищеність жінки в сім'ї. Молодий і зелений дубок набував значення парубка, який сватався, та молодого на весіллі. Старий дуб символізував батька або дідуся.

Чоловіче начало, як правило, символізували фітоніми чоловічого роду: хміль, клен тощо.

Символічного значення в обрядових піснях набула ЯБЛУНЯ (13,51%). Вона була символом вічної молодості, безсмертя, плодючості, краси здоров'я. Її часто використовували у значенні молодої гарної незаміжньої дівчини.

Символом жіночого начала була і ТОПОЛЯ (21,62%), яка асоціювалась із початком життя. Зовнішній вигляд цього дерева символізував тонкий і гнучкий стан дівчини. У міфологічному світогляді предків дерева були пов'язані з уявленнями про Світове дерево, яке відображало три яруси життя: небо, землю, підземний світ. У весільному обряді символом саме такого дерева є гільце-вільце, що виготовлялося з маленького деревця, або великої зеленої гілки плодоносного дерева. Вільце прикрашали та встромлювали у коровай як символ благополуччя й достатку у новоствореній сім'ї. Воно набувало значення нареченої або нареченого, символізувало майбутнє життя молодої сім'ї.

Символічне значення у весільному обряді мали кущі та квіти. Серед них виділяється КАЛИНА (67,56% слововживання), кущова рослина, яка протягом багатьох століть, шляхом нашаровування символічних значень, стала однією з найулюбленіших рослин українського народу. Вона символізувала саму наречену, яка мала народжувати здорових нащадків,

отже її здоров'я, красу та дівочу цноту. В обрядових піснях представлені не тільки вербальні, а й акціональні символи з цією рослиною: зламана калина – символ засватаної чи заміжньої жінки; хитання калини - невіра у почуття коханого.

Багатозначними символами у весільному обряді були квіти. Ними прикрашали гільце-вільце, коровай, з них дівчата робили собі віночки. Найбільш шанована квітка – БАРВІНОК (32,43%). Він обов'язково вплітався у вінок нареченої. За повір'ям, барвінок означав п'ять засад щасливого подружнього життя: красу, ніжність, незабутність, злагоду та вірність.

Барвінок мав багато символічних значень, зокрема, він – символ життя та безсмертя людської душі. У весільних піснях тісто, з якого виготовляли коровай, асоціювалося з цією квіткою.

Символічного значення набула в піснях і РУТА (29,72%). В текстах часто використовується назва: рута-м'ята. З цим пов'язано те, що квіти мали схожі символічні значення. Вони уособлювали дівочу красу, незайманість і цноту.

Окремо зосереджуємо увагу на значеннях злакових рослин. Наприклад, ЖИТО (32,3%) було символом неприривності роду, плодючості та багатства, його використовували у різноманітних ритуалах, протягом усього весільного обряду. Житом обсипали молодих, «щоб їм добре жилося», «на щастя», «на долю». Часто жито символізувало парубка. Одним із символічних значень цієї злакової рослини є молодість, кохання та шлюб, тому в піснях воно віщує весілля. Стигле жито символізує готовність до шлюбу, зелене – неготовність. Зжати жито – означає одружитися. Особливого значення надавали житньому зерну. На весіллі молодих обсипали зерном жита, щоб життя в них було довге й гарне, щоб Бог дав стільки діток, скільки житніх зернят упало на молоду.

Символом гарного роду традиційно у нашого народу був ОВЕС (13,51%). Здавна рослина символізувала родючість та плідність, бо має здатність розсіватися (інша назва – овес-самосій).

Першою злаковою рослиною, яку культивували слов'яни, було ПРОСО (10,81%), що символізувало добробут та часто використовувалося як охоронний засіб проти злих сил, що пояснюється червоним відтінком пшона. Як відомо, червоний колір – це найкращий оберіг. Отже, у весільних піснях просо часто набувало значення дівочої коси.

ПШЕНИЦЯ (31,08%) символізувала наречену. Сама по собі вона є символом життя, приязні й доброти, адже з неї найчастіше робився священний хліб.

Культ хліба здавна існував в українців, тому яскраво представлений в обрядових текстах. Напевно, неможливо назвати такий народ, у якого хліб був би представлений в такому розмаїтті, як в українців. Хліб – це один із головних атрибутів всієї обрядовості, який насамперед пов'язаний з життєвими циклами людини від її народження до смерті. Але найбільш різноманітно він представлений у весільному обряді, адже традиційно весілля символізує в українців і по наш час народження сім'ї та продовження роду.

Символічного значення набували й необхідні для випікання хліба предмети.

Пікна ДІЖА (21,62%) відігравала важливу роль – в ній замішували тісто. Існувало багато ритуалів із символічним значенням, пов'язаних з діжею: носили, піднімали, кидали через дах. Через це з'явилося багато заборон та приписів щодо її виготовлення.

Здавна ПІЧ (35,13%) вважалася священною, її поважали та, навіть, вважали живою. За нею доглядали, «убирали» в гарні малюнки. Не дозволялося плювати в піч. Всі заборони пов'язані з тим, що коровай може не вдатися, а цього не могли допустити. Піч символізувала святість, зв'язок з предками, тобто неперервність життя родини, світле дитинство, тепло, затишок тощо.

Хліб здавна був багатозначним символом. Наш народ приписував йому багато властивостей, навіть – лікувальні. Хліб завжди стояв на

почесному місці в домівці. Буханка хліба, а також кожен його шматок (особливо перший), або крихти являли собою долю людини, адже люди вірили, що від ставлення до хліба залежить їх сила, здоров'я та удача. Його використовували як обрядовий дар: хліб брали з собою, коли сватались; обмін хлібами – згода на шлюб; його везли разом з приданим нареченої: хліб – це символ сім'ї - роду; також хліб – символ гостинності. Коли молоді поверталися з церкви після вінчання, вони частували один одного хлібом в різних обрядових ситуаціях. Хліб залишали як жертву в полі, в лісі, або в інших місцях. Завдяки круглій формі хліб символізував сонце. В структурі цінностей хліб та жінка ототожнювалися: недобру славу приписували дівчині, котра не вміла його випікати, а особливо її матері, яка цьому не навчила.

Хліб – це загальна назва, в контексті обряду частотною є лексема коровай (81,08%). Він в обряді виступає як предметний символ для вираження почуттів та емоцій. У дійстві випікання весільного хліба символічного значення набували як живі, так і неживі предмети.

Коровай був символом багатства та щастя у майбутній сім'ї. Якщо в процесі його виготовлення брали участь жінки, які не знали свою справу, то коровай міг вийти невдалим, що мало значення негараздів в майбутній сім'ї. Якщо коровай тріскався, то це означало розкол сім'ї, смерть; чорний коровай мав символічне значення чорного життя молодих тощо. Важливою була і символіка чисел: парна кількість жінок, запрошених для виготовлення короваю; сім кіп яєць, вода з семи (трьох) криниць, семилітня пшениця.

Різноманітною була й символіка прикрас короваю, яка розширювала контекст символічного значення хліба: калина, барвінок, різнокольорові прапорці; дві ложки, пов'язані червоною ниткою, що символізували нерозривність шлюбу; гроші або чотири звиті до купи свічки. Зважаючи на те, що коровай був символом достатку, то його намагалися зробити якомога більшим. Важливим у цьому аспекті розгляду символічного значення є те, що дуже часто під час виготовлення короваю велика кількість продуктів

залишалася, що підсилювало значення достатку. Символічним було й ділення короваю: кожному з членів обряду (запрошених) виділялась певна його частина. Часто це дійство ототожнювали з виділенням наділу молодій сім'ї, тобто з діленням землі взагалі.

У весільній обрядовості українців символічного значення набували й тварини. На основі нашого дослідження було виявлено найчастотніші зоолексеми. Серед цих фауноназв символічного значення набував СОКІЛ (24% слововживання), який асоціювався з чоловічим началом. Соколонько – це, найчастіше, символ молодого неодруженого парубка, а сокіл – досвідчений одружений чоловік, хазяїн.

Паралельно з цим символом в обрядовості українців побутовув і інший – СОЛОВЕЙ (13%), який також мав значення парубка, чоловіка. Цей птах віщує заручини, весілля.

Серед найчастотніших зоолексем, що репрезентують жіноче начало, в нашому дослідженні ми виокремили ЗОЗУЛЮ (30%), яка набувала символічного значення дівчини, яка щойно одружилася, або вже заміжньої жінки. Нерідко ця пташка символізувала нещасливе кохання, нещасливе подружнє життя. Часто у весільних піснях зозуля вживалася на позначення туги молодої жінки за рідною домівкою, яка вже не могла повернутися додому, і лише у своїх мріях летіла зозулею у садочок до рідних, де жалілася на важку долю. Символічним також ставала гілочка, на якій кувала зозуля, тому її часто використовували як амулет. А відваром кореня рослини, який носить назву «зозулинні слізки», поїли молодят для того, щоб вони жили в любові та злагоді.

Ще одна зоолексема, яка набула символічного значення під час весілля. Це – ЛЕБІДЬ/ЛЕБІДКА (14%). У формі жіночого роду ця фауноназва використовується на позначення ще незаміжньої «чистої» дівчини, яку символізує колір пір'я пташки. Варто зазначити, що лебідь набував символічного значення нареченого. Цікавою символікою наділене словосполучення «білити білесенько», що означає прикрашати наречену.

Біла лебідка – гарна безтурботна дівчина, яка вже в кінці весілля стає сірою вуткою, гускою, зозулею.

З фауноназв, які в контексті українського весільного обряду набували символічного значення, відзначається КІНЬ (12%). Цей символ означає парубка, хлопця, нареченого. Також кінь символізує вірного й відданого друга, товариша, тому що він завжди поряд з парубком, бачить, як той тужить за коханою. Важливим є те, що цей зоонім віщує весілля, а словосполучення *кіньми грати* символічно позначає залицяння.

Найменшою частотністю в обрядових текстах наділений ВЕДМІДЬ (4% слововживання). Але він є яскравим символом суворого чоловіка, хазяїна та нареченого. Його символічне значення нерідко пов'язують з ідеєю багатства та достатку, адже він – могутній лісовий мешканець, хазяїн лісу. Якщо ведмедя заводили в дім і він заревів, то це віщувало весілля. Іноді цей звір набував символічного значення суворого свекра.

У контексті українського весільного обряду символізувалася й зоолексема РИБА (3%). Вона (зазвичай щука) – символ незаміжньої дівчини, яка живе у своїй родині з батьками, як риба у воді. Часто риби символічно позначали закоханих, або ця лексема у пестливій формі – рибонька – вживається у народних піснях при зверненні парубка до коханої.

Українці – осілий народ, у якого ще в давнину були сформовані певні традиції. Окрім землеробства, вагоме місце в господарстві посідало тваринництво. Розведення великої та дрібної рогатої худоби, свиней, коней, свійської птиці забезпечувало пращурів м'ясо-молочними продуктами, вовною, шкірою, хутром тощо.

Очевидно, що співіснування людей та тварин стало міцним підґрунтям для світоглядних уявлень щодо останніх. Існують численні легенди й перекази про тварин, які були засновані на давніх релігійно-міфічних поглядах українців на природу.

Отже, проаналізоване явище полісемії у флоро- і фауноназвах із символічним значенням у контексті весільного обряду, дозволяє

стверджувати, що рослини, набуваючи певного сакрального значення у житті прадавніх людей, зберегли його в системі багатозначних символів. Дослідження цих значень відкриває перед лінгвістами перспективу глибокого пізнання духовної культури нашого народу. Ми маємо можливість зазирнути у минуле предків, яке нерозривно було пов'язане з живою природою. В перспективі ці знання допоможуть скласти цілісну систему національних символів, яка стане важливою частиною мовної картини світу українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре : структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А .К. Байбурин. - Санкт-Петербург : Наука, 1993. - 238 с.
2. Балушок В. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян / В. Балушок. — Львів; Нью-Йорк, 1998. — 216 с.
3. Белякова Г. С. Славянская мифология : кн. для учащихся / Г. С. Белякова. – М. : Просвещение, 1995. — 239 с. : ил.
4. Бенуас Л. Знаки, символы и мифы / Л. Бенуас; Пер. с фр. А. Калантарова. – М. : ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 160 с.
5. Бондаренко Г. Хліб наш насущний / Г. Бондаренко //Людина і світ. - 1994. - № 10. – С. 6 – 8.
6. Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження / В. К. Борисенко / АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського; відп. ред. М. М. Позяк. - К. : Наукова думка, 1988 — 192 с.: іл.
7. Борисенко В. К. Рослинна символіка у весільному обряді українців: традиції і сьогодення / В. К. Борисенко // Етнічна історія народів Європи. – 2008 - Вип. 26. – С. 5 – 10.
8. Борисенко Валентина. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково- обрядової культури українців: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Валентина Борисенко - К. : Унісерв, 2000. — 191 с. : іл. - Бібліогр. : С. 187-191.
9. Борисенко В. К. Форми побутування весільного короваю / В. К. Борисенко // Народна творчість та етнографія. — 1981. — № 5. — С. 37-44.
10. Боровський Я. Е. Мифологический мир древних киевлян / Я. Е. Боровський. - К.: Наукова думка, 1982. – 102 с.
11. Булашев Георгій. Український народ у своїх легендах, релігійних

- поглядах та віруваннях: космогонічні народні погляди та вірування / Георгій Булашев. - К. : Довіра, 1992 — 425 с.
12. Вакуров В. М. Образ калини в народній пісенності східних слов'ян / В. М. Вакуров. - Москва // Народна творчість та етнографія. - 1987. - № 6. — С. 40-43.
 13. Василько З. Символіка фольклорного образу / З. Василько. - Львів «ДПА Друк», 2004. – 392 с.
 14. Вовк Хведір. Студії з української етнографії та антропології / Хведір Вовк. - К. : Мистецтво, 1995 – 385 с.
 15. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. - К. : Либідь, 2002. – 664 с.
 16. Войтюк Людмила. Коровайний обряд на Поліссі / Людмила Войтюк // Народна творчість та етнографія . - 05/2004 . - № 3. — С. 107-112.
 17. Войтюк Людмила. На коровай я ішла, да коробку єєць несла... : (Обрядовий весільний хліб та печиво Малинщини) / Людмила Войтюк // Берегиня : Всеукр. народознавчий часопис. - 10/2003. - № 4. — С. 23-33.
 18. Герус Людмила. Оздоба українського короваю: типи, художні ознаки, символіка / Людмила Герус // Мистецтвознавство: Зб. наук. праць. - Львів, 2008. — С. 63-76.
 19. Глушко Михайло. Походження та джерела вчиненого хліба в українців (культурно-генетичний аспект) / Михайло Глушко // Народознавчі зошити. - 2012. - № 1. — С. 3-18.
 20. Голубовська І. О. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики: курс лекцій / І. О. Голубовська, І. Р. Корольов. - К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. — 223 с.
 21. Дмитренко М. О. О. Потебня – дослідник фольклорної символіки / М. Дмитренко // О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури: Зб. наук. праць. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, - 2004, — 368 с.
 22. Ерємина В. И. Символ. Символика / В. И. Ерємина // Народные знания. Фольклор. Народное искусство : свод этнографических понятий и

- терминов. - М.: Наука, 1991. - Вып. 4.— С. 110-111.
23. Жайворонок В. В. Етносимвольні асоціативні паралелі в українських народних піснях (під кутом зору О.О.Потебні) / В. В. Жайворонок // Мовознавство : Науково-теоретичний журнал. - 11/2010. - № 6. — С. 23 - 31.
 24. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси. Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Жайворонок - К. : Довіра, 2007 – 262 с.
 25. Живіцька І. Символ як стереотипизоване явище культури (на матеріалі українських паремій) / І. Живіцька // Наукові записки. - Випуск 81 (3). – Серія : Філологічні науки (мовознавство): У 4 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. — С. 271-275.
 26. Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О. 100 найвідоміших образів української міфології / В. Завадська, Я. Музиченко, О. Таланчук. – К. : Орфей, 2002. – 448 с.
 27. Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні / Н. І. Здоровега. - К. : «Наукова думка» - 1974 – 158 с.
 28. Зубко Г. В. Древний символ. Истоки. Смысловая структура. Эволюция / Г. В. Зубко. - М. : Университетская книга, 2010. – 248 с.
 29. Зюбровський А. Традиційні вірування, прикмети, приписи, заборони, обмеження та уявлення, пов'язані із хлібопеченням українців південно-західного історико- етнографічного регіону кінця XIX - XXI століття / А. Зюбровський // Народознавчі зошити. - 2013. - № 5. — с. 852-861.
 30. Ілюстрована енциклопедія українського народу. Звичаї. Свята. Традиції. - Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2012. – 416 с.
 31. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства: Підручник / Ю. О. Карпенко. - К. : Видавничий центр "Академія", 2006. – 336 с. (Альма-матер).
 32. Кирилюк О. Л. Кінонімія в сучасній українській мові: принципи номінації та способи творення : автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. Л. Кирилюк. – Кіровоград : Б.в., 2008. – 20 с.
 33. Кожуховська Л. Символи української мови як етнокультурний

- феномен / Л. Кожуховська // Наукові записки. - Випуск 95 (1). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : У 2 ч. - Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. — С. 52-56.
34. Коломієць Н. Вплив символіки назв кольору на формування найменувань організацій у слов'ян, європейців та китайців / Н. Коломієць // Наукові записки. - Випуск 95 (2). – Серія : Філологічні науки : - Луганськ. — С. 384-388.
35. Комар Олег. Етносимволіка назв дерев в українській мовній картині світу / Олег Комар // Наукові записки. - Випуск 81 (3). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : - Умань. — С. 297-300.
36. Кононенко В. І. Мова і народна культура / В. І. Кононенко // Мовознавство. - 2001. - № 3. — С. 62-69.
37. Кононенко В. І. Мова у контексті культури: монографія / В. І. Кононенко. - Київ- Івано-Франківськ, 2008. – 390 с.
38. Кононенко В. І. Рідне слово. Підручник для шкіл із поглибленим вивченням української мови, ліцеїв, гімназій, колегіумів / В. І. Кононенко. – К. : Богдана, 2001. – 303 с.
39. Красных В. В. Этнопсихолінгвистика и лингвокультурология / В. В. Красных. - М. : Наука, 2002. – 198 с.
40. Круковська В. Українське весілля. Частина перша / В. Круковська. - Львів: Эвросвіт, 2005. - 92 с. : іл.
41. Кушнірук (Панасюк) Ірина. Особливості випікання та символіка короваю [Електронний ресурс] / Ірина Кушнірук. – Режим доступу: http://eprints.oa.edu.Ua/1358/1/Kushniruk_210512.pdf.
42. Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф. Труды по языкознанию / А. Ф. Лосев. - М. : Издательство МГУ, 1982. – 479 с.
43. Лосев А. Ф. Проблемы символа и реалистическое искусство / А. Ф. Лосев. - М. : Искусство, 1995. — 320 с.
44. Магомедова Аминад. Символы в мире в верховной реальности // Морева Любава. Символы, образы, стереотипы современной культуры. -

- Санкт- Петербург : ФКИЦ "Эйдос", 2000 — С. 107-113.
45. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / В. А. Маслова. - М. : Издательский центр «Академия», 2001 – 208 с.
 46. Михайлець В. Лексико-семантичний аналіз мовних одиниць зооморфного коду культури в поемі Овідія «Метаморфози» [Електронний ресурс] / В.Михайлець. - Режим доступу: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/46-3/3.pdf.
 47. Орел Л. Г., Громова О. П. Поезія українського весілля (етнографічний нарис). - К. : Агенція стандарт, 2009. – 104 с.
 48. Пастух Н. А. Зооморфні образи в українському фольклорі. Образ зозулі: Автореф. дис... канд. філол. на- ук: 10.01.07 / Н. А. Пастух. – Л., 2001. – 24 с.
 49. Пономарьов А. П. Етнічність та етнічна історія України : Курс лекцій / А. П. Пономарьов. - К. : Либідь, 1996. — 272 с. : іл.
 50. Пономарьов А. П. Українська етнографія : курс лекцій / А. П. Пономарьов. - К. : Либідь, 1994, — 317 с.
 51. Потебня А. А. Символ и миф в народной культуре. Собрание трудов / А. А. Потебня. - М. : Лабиринт, 2000 – 480 с.
 52. Потебня А. А. Эстетика и поэтика. Ред. Коллегия : М. Ф. Овсянников (пред.) и др. сост., вступит. статья и примеч. И. В. Иваньо и А. И. Колодной. М. : "Искусство", 1976. – 614 с.
 53. Потебня А. А. О мифическом значении некоторых обрядов и поверий / А. А. Потебня. - М. : В Университетской типографии, 1865. – 310 с.
 54. Руснак І. Є. Український фольклор: навч. посіб. / І. Є. Руснак. - К. : ВЦ "Академія", 2010. – 304 с. (Серія "Альма-матер").
 55. Селіванова О. О.. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля - К, 2008. – 712 с.
 56. Семеног О. Український фольклор : Навч. посіб. / О. Семеног – Глухів :

- РВВ ГДПУ, 2004. – 254 с.
57. Снігірьова Л. Зооморфний символ коня в українських історичних піснях [Електронний ресурс] / Л. Снігірьова. – Режим доступу: http://eprints.oa.edu.Ua/1358/1/Kushniruk_210512.pdf.
 58. Спирова Э. М. Функции символа / Э. М. Спирова // Знание. Понимание. Умение. - № 2, 2009, – С. 205-211.
 59. Страхов А. Б. Культ хлеба у восточных славян. Опыт этнолингвистического исследования: монография / А. Б. Страхов. – Мюнхен : Издательство Отто Сагнера, 1991. – 244 с.
 60. Сумцов Н. Ф. Символика славянских обрядов: Избранные труды / Н. Ф. Сумцов. - М. : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1996 / Этнографическая библиотека. – 296 с.
 61. Творун С. О. Українські обрядові хліби: На матеріалах Поділля / С. О. Творун. – Вінниця : Книга-Вега. 2006. - 96 с.: іл.
 62. Украина: полная энциклопедия / Авт. - составители В. М. Скляренко, Т. В. Иовлева, В. В. Мирошникова, М. А. Панкова; худ.-оформитель Л. Д. Киркач-Осипова. - Харьков: Фолио, 2007. – 463 с.
 63. Українська минувшина : Ілюстрований етнографічний довідник. - 2-е вид. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. - К. : Либідь, 1994. – 256 с.
 64. Усі крилаті вислови, прислів'я, приказки, загадки / Укладач Н. В. Курганова. - Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 320 с.
 65. Федоров Валерій. Символ: образ і знак / Валерій Федоров. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. – 256 с.
 66. Чумарна М. Тройдерево. Обряд хрещення, весільний та поховальний обряди українців / М. Чумарна. - Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2008. – 104 с.
 67. Шаповал Лариса. Весільне печиво в Опішні наприкінці ХХ - на початку ХХІ століття / Лариса Шаповал // Народна творчість та етнологія. –

- 11 / 201. - № 6.– С. 57-61.
68. Широкоград Є. Х. Символіка яблука в слов'янських народних піснях / Є. Х. Широкоград // О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури : Зб. наук. праць. - К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. – 346-351 с.
69. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг. - М. : 1991. – 304 с.
70. Яковлева О. В. Символіка слова калина в мовній картині світу українців / О. В. Яковлева // Мова : Науково-теоретичний часопис. - 2004. - № 9 : Проблеми прикладної лінгвістики. – С. 215-220.
71. Яковлева О. В. Антропоморфность растений: Архетипы и символы : На материале фольклорных текстов / О. В. Яковлева // Мова : Науково - теоретичний часопис. - 2003. - № 8 : Рік Росії в Україні. – С. 266 - 270.
72. Яковлева О. В. Аналіз фольклорних символів : до проблеми вибору методів / О. В. Яковлева. - Одеса. - Серія філол., 2009., Вип. 47. – С. 125 - 132.
73. Яковлева О. В. Обрядовий дискурс у системі національної лінгвоментальності : монографія / О. В. Яковлева. – Одеса : «Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2014. – 396 с.
74. Яковлева О. В. Специфіка обрядового тексту як об'єкта філологічних досліджень / О. В. Яковлева // Мова. – 01 / 2012. - № 17: Пам'яті член.-кор. НАН України, д.ф.н., проф. Ю. А. Карпенка (1929-2009). – С. 206 - 209.
75. Янковська Ж. Поетична символіка хліба в українському обрядовому фольклорі / Ж. Янковська // Etnolingwistyka / Problemy języka i kultury. 11. Lublin, 1999, S. 108-125.

Довідкова література

76. Білодід І. К. Словник української мови / І. К. Білодід. - К. : Наукова думка, 1970 - 11 томів.
77. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури. Словник - довідник / В. В. Жайворонок. - К. : Довіра, 2006. – 703 с.

78. Королёв К. М. Энциклопедия символов, знаков, эмблем / К. М. Королёв. - Мидгард, 2005. — 602 с.
79. Літературознавчий словник-довідник : 2-ге видання. - К. : Видавничий центр Академія, 2006. — 752 с.
80. Мельничук О. С. Етимологічний словник української мови в 6-ти томах / О. С. Мельничук - К.: Наукова думка, 1982.
81. Огієнко І. Етимологічно-семантичний словник української мови в 4-х томах / І. Огієнко. — Волинь, 1979.
82. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля — К, 2006. — 716 с.
83. Славянская мифология. Энциклопедический словарь. - М. : Эллис Лак, 1994. - 416 с.
84. Словник символів культури України / За заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка, В. В. Куйбіди. - К. : Міленіум, 2005 — 315 с.
85. Слов'янський світ. Ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їхніх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / Упорядник Кононенко О. А. - К. : Асоціація ділового співробітництва «Країнський міжнародний культурний центр», 2008. — 784 с., іл.
86. Современный философский словарь / Под общей ред. В. Е. Кемерова. - Москва - Бишкек - Екатеринбург, 1996. — 449 с.
87. Шевальє Жан. Словник символів в 4 томах / Жан Шевальє — К. : Наука, 1998.

Джерела

88. Весілля. У 2-х книгах. - К. : Наукова думка, 1970.
89. Весільні пісні: У двох книгах. - К. : Наукова думка, 1982.
90. Весільні пісні (Упоряд., авт. вст. ст. та приміт. М. Шубравська; Відп. ред. І. П. Березовський. - Дніпро, 1988. 476 с.: іл. (Бна укр. усної нар. творчості).

91. Народні пісні : Записи Людмили Єфремової. – К. : Наукова думка, 2006.
– 575 с.
92. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги- Ходаковського (з Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся). - К. : Наук. думка, 1974. – 782 с.
93. Українські народні пісні в записах Осипа та Федора Бодянських. – К. : Наукова думка, 1978. – 328 с.